

Älven och dess flytande bibliotek

Septembermorgnarna var klara. Solen steg upp bakom skogsridån i öster, vinden drog rasslande genom alarnas löv vid stranden av Svartälven. Jag hade gått ner till bryggan. Inte för att meta. Tidiga morgnar brukade jag dra mig ner till älven, slå mig ner på toften i ekan som låg där bunden och se på vattnet som strömmade förbi. Några skator i ett träd i närheten störde tystnaden, men de försvann snart till mera spännande jaktmarker. Ännu var alarnas löv gröna, och inte heller björkarna på andra sidan älven visade några tecken till att ha börjat gulna.

Svartälvens vatten rann upp i trakten kring Äppelbo i Dalarna. I snirklar och krumbukter nådde det så småningom Hällefors och Grythyttan i Västmanland innan det passerade Värmlandsgränsen och via forsarna i Karåsen och Skrämmen gjorde ytterligare en meandersväng innan den tömde sitt vatten i Möckeln. Allt sedan jag på späda barnsben kunnat tulta ner till älven, först i min pappas eller någon av mina äldre syskons sällskap, hade älven vatten fascinerat mig. Höst och vår kunde älvens vatten svämma över sina tidigare gränser och injaga skräck i den del av bygdens befolkning som hade bosatt sig på låglänta platser intill älven. Sommartid flöt dess vatten vanligen makligt och långsamt och då brukade jag ro ut på älven i vår gamla flatbottnade eka försedd med antingen metspö eller drag. När jag var i femårsåldern ansåg min sju år äldre bror att jag kunde klara mig själv. Pappa arbetade om dagarna i gjuteriet i Bofors, mamma led sedan trillingfödseln av reumatism och gjorde inte några längre utflykter från vårt faluröda bostadshus än de som betingades av de naturliga behoven. Följaktligen blev jag i denna ålder hänvisad till mig själv och eftersom jag alltid känt dragning till vattnet lärde jag mig tidigt att ro. Med det var nog först i femårsåldern som jag ensam lossade kättingen från den trädstam

med vilken ekan var förbunden, lät den slamrande falla ner i ekans botten och sköt ut den från stranden. Hjälpigt kunde jag hantera de för mig ännu ganska tunga årorna och komma ut i vattnet så långt att jag kunde utforska viken ett trettiotal meter från bryggan. Sommartid spärrade en timmerläns av älvens mittfåra. Den hade lagts dit av en av Brickegårdsbönderna, Johan Forslund, som ägde den såg som låg ovanför viken. I likhet med de andra Brickegårdsbönderna ägde Forslund skog längre upp efter Svartälven, och efter vinterns och vårens hygge transporterades så timret ner till sågen via älven. Johan Forslund brukade fara ut med sin eka i älven och med hjälp av en båtshake transportera in stockarna i viken. Från sågen gick en träränna på slänten ner till vattnet, och timret transporterades med hjälp av en lång kätting och sågens maskineri upp på det rullförsedda sågbordet.

Viken var nästan igenväxt av gula näckrosor och andra vattenväxter. Här stod vattnet nästan stilla och ibland kunde det vara som en gröt av ruttnande växtmaterial. Men också andra omständigheter bidrog till de grötliknande klumparna i vattnet. Ett tiotal meter från inloppet till viken mynnade en avloppsledning ut i älven. Eftersom det inte var särskilt strömt intill stranden kunden vinden, om den blåste åt det hållet, föra innehållet in i viken. Avloppet transporterade mänskliga exkrementer och urin. Det spred dessutom en oangenäm lukt. Men detta hände bara sommartid och vid lågvatten. Var vattenståndet normalt så utgjorde de täta näckrosbestånden det enda hindret för mitt framträngande.

Mitt emot sågbacken sköt en udde ut i vattnet. Där växte både björk och al. Forslund hade i sitt jordbruk två hästar, Brunte och Rölle, och på kvällarna och helgerna under sommaren släpptes de lösa på udden för att beta. Jag kunde då höra deras ljudliga frustande och plaskande i vattnet. På våren blommade vitsipporna här.

Men det som intresserade mig mest vid älven var ändå det insektsliv som här fanns. Blå, gröna och bruna trollsländor med stora fasettögon som vreds åt olika håll svävade fram över vassen. Smala flick- och dagsländor fanns här också. Nässeljärilar kom flygande. På vattenytan tog sig skraddare fram i ryckiga språng. Under vattenytan simmade små och stora skalbaggar. På botten rörde sig husmaskar långsamt framåt. De såg ut som ett par centimeter stora pinnar, men när jag la mig ner på mage på bryggan och kikade ner i vattnet kunde jag se ett litet huvud sticka fram i ena änden och även se ett par små ben som drog den lilla huskroppen framåt. När jag blev lite äldre skulle jag upptäcka att jag kunde använda dem som bete på metkroken i stället för metmask. I slutet av juli och början av augusti kunde det också hända att någon kräfta blev synlig på botten bredvid bryggan.

En av våra grannar, en Boforsarbetare som hette Grönlund och bodde efter Flottnäsvägen, var snickarkunnig och hade byggt ett båthus på vår mark några meter från bryggan och grävt en kanal i detta. I båthuset fanns en motorbåt. Han var den ende av våra grannar som hade motorbåt. Flatbottnade, tjärade ekor var vad som annars gällde.

Denna septembermorgon fladdrade fortfarande trollsländor över vassen. Då och då slog en fisk i vattnet invid vassen eller strax utanför bryggan. Ett stim av löjor uppehöll sig strax under vattenytan. Ibland glimmade det till av silverblänk i solskenet. När jag tittade ut i strömfåran kunde jag se föremål som flöt på ytan. Jag tog loss ekan och sköt ut den. Så rodde jag ut i strömfåran i mitten av älven. Jag fiskade upp det första av föremålen. Det var en häftad bok. Flera passerade och jag tog upp dem, ett efter ett. När det inte längre fanns något kvar att plocka upp rodde jag i land och granskade mina fynd. Selma Lagerlöf. Jag vet inte hur många häften jag fick upp i

ekan, men de var många – kanske ett 30-tal. Omslagen var till färgen ljusgröna. Jag tog upp dem och la dem på slänten ner mot älven för att de skulle torka i solskenet.

Vårt hus, som pappa börjat bygga 1904 och som stod inflyttningsklart 1906, inrymde inget bibliotek. På övervåningen fanns två smala vindskontor. I ett av dessa, med ingång direkt från den övre hallen eller "gången", hängde kläder efter väggarna. Genom ett litet fönster på gaveln sipprade ett sparsamt ljus in. På ena sidan efter väggen stod en kista, och på den låg pappas hela bibliotek. Det inrymde några inbundna böcker, däribland ett par idrottsböcker ; en av böckerna var inbunden i ett mörkgult band med en bild av en grekisk diskuskastare. Så fanns där en bok i lantbruksskötsel med instruktiva färgbilder av hästar, kor, grisar m.fl. djur, som man kunde vika åt sidan och få se hur djuren såg ut inuti. Där fanns också en tjock bok om en sjökapten vid namn Claus Störtenbecker och hans äventyr på 1700-talet, samt en roman från Indien där gudinnan Kali och guden Shiva var inblandade i en spännande rysare, som kom mig att ligga vaken när jag låg i min säng på kvällarna. I Brickegårdens skola, som var en B-skola, och där 4-5 klasserna under kriget flyttats till Föreningshuset i Immetorp, kunde klass 5 som jag gick i, ha högläsning medan 4:an hade mattelektion. Selma Lagerlöfs "Nils Holgerssons underbara resa" var en bok vi använde för högläsning och som jag för min egen del fann mycket spännande. Problemet var bara att när vi hade vänt på en sida och en av mina klasskamrater stapplade sig genom texten så hade jag hunnit sluka båda sidorna innan han hunnit mer än en halv sida. Sedan satt jag och led innan det åter var dags att vända ett blad och jag äntligen kunde ta del av vad som fanns på de följande två sidorna. Jag skulle gärna velat gå fram till vår fröken, Sara Felixson, och fråga om jag fick låna hem den, men det var jag för blyg för.

Men nu - fram mot kvällen när de utlagda böckerna hunnit torka och sidorna inte länge klubbade vid varandra, kunde jag konstatera, att det var just Selma Lagerlöfs böcker som kommit flytande till mig denna morgon. De var alla häftade böcker, som ingick i ett bibliotek, "Samlade berättelser" i folkupplaga utgivna på Bonniers förlag. Häfte nr 1 hade titeln "Jerusalem I. I DALARNE". Häfte nr 28 hade titeln "Gösta Berlings saga". Jag funderade förstas över varför de hade kastats i älven. Jag visste att en av de många sönerna till Oskar Jansson ovanför bron hade haft lungdot, och jag kunde tänka mig att de hade tillhört honom och nu hade man gjort sig av med dem för att undvika vidare smitta. Tbc-smitta eller inte - jag samlade ihop böckerna och la dem på verandasoffan för att skulle kunna få torka där över natten. Sedan skulle jag läsa om dem - alla dessa häften vars handlingar utspelades i Värmland med undantag för "Jerusalem". De var utgivna i en sorts billighetsupplaga - 20-öresböcker.

Det skulle dröja ännu några år innan jag skulle cykla fram till ABF-huset vid Centralplan och bli en flitig boklånare där. Till dess fick jag nöja mig med Selma Lagerlöf, Såningsmannen - Saxons tidning som pappa prenumererade på - "Vi" - konsumentbladet och "Folket i Bild", som jag varje vecka inhandlade i Sunds kiosk vid vägkorset i Brickegården och där Vilhelm Mobergs följetong "Sänkt sedebetyg" var min favoritläsning.